

Пугіна ставить у залежність майбутнє країни від суб'єктивних рішень окремого політичного актора.

1. *Hook S.* The hero in history *Hook S.* – Cosimo, inc., 2008 – P. 4. 2. *Шестопал Е.Б.* Политическая психология / Шестопал Е.Б. – М.: Инфра-М, 2002. – 448 с. 3. *Verba S.* Voice and equality: civic voluntarism in american politics / *Verba S., Schlozman K.L., Brady H.E.* – Harvard University Press, 1995 – P. 269. 4. *Hunt L. A.* Politics, Culture, and Class in the French revolution / *Hunt L. A.* // The University of California Press, 1984. – P. 209. 5. *Herpen M. V.* Putinism: the slow rise of a radical right regime in Russia / *M. V. Herpen* // Palgrave Macmillan, 2013. – P. 7. 6. *Кара-Мурза С. Г.* Манипуляция сознанием / *С. Г. Кара-Мурза С.Г.* – К.: Орияны, 2006. – 528 с. 7. *Herpen M. V.* Цит. праця. – P. 7-8. 8. *Кара-Мурза С. Г.* Цит. работа. 9. Там же. 10. *Verba S., Schlozman K.L., Brady H.E.* Цит. праця. 11. Там само. 12. *Berman L.* The art of political leadership: essays in honor of Fred I / *Berman L.* – Greenstein : Rowman & Littlefield, 2006 – 276 p.

УДК 240.12

I. М. СИТАР

ДІАЛЕКТИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ АКУЛЬТУРАЦІЄЮ, ГЛОБАЛІЗАЦІЄЮ ТА ІНТЕГРАЦІЄЮ В ПРАВІ

Розглянуто проблему розуміння феномена акультирації в контексті діалектичного зв'язку з глобалізацією та інтеграцією. Вказано на принципи взаємозв'язку: принцип руху і розвитку, взаємозумовленості, причинності тощо.

Ключові слова: правова система, акультирація в праві, глобалізація, інтеграція, економічна інтеграція, діалектика.

Ситар И.М. Диалектическая связь между акультирацией, глобализацией и интеграцией в праве

Рассмотрена проблема понимания феномена акультирации в контексте диалектической взаимосвязи с глобализацией и интеграцией. Указаны принципы взаимосвязи: принцип движения и развития, взаимообусловленности, причинности и т. д.

Ключевые слова: правовая система, акультирация в праве, глобализация, интеграция, экономическая интеграция, диалектика.

Sytar Ihor. Dialectical interconnection of acculturation, globalization and integration in law

The problem of understanding the phenomenon of acculturation in the context of the dialectical relationship with globalization and integration is considered. The principles of interaction are specified: the principles of movement and development, interdependence, causality, etc.

Key words: legal system, acculturation in a law, globalization, integration, economic integration, dialectics.

Розуміння процесу акультирації вимагає осмислення нових методологічних підходів до даного явища, які ґрунтуються на діалектичному зв'язку феномена акультирації з процесами глобалізації та інтеграції, котрі

© СИТАР Ігор Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент, докторант кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ

надають динаміки вказаному явищу. Глобалізація, як і інтеграція, визначається насамперед економічним та політичним факторами, які, однак, впливають і на право. Під правовою акультурацією слід розуміти засвоєння і використання правових цінностей, норм, інститутів, процедур, рішень, форм і видів юридичної діяльності інших правових культур, правових систем, правових сімей національною правовою системою.

Епоха глобалізації – це період суттєвих перетворень права всіх держав, активного сприйняття загальноновизнаних правових принципів і норм міжнародного характеру, позитивних юридичних зразків інших держав. Такі тенденції обумовлюють зближення національних правових систем цивілізованих держав і формування єдиного правового простору¹.

Нині найбільш вдалою формою взаємодії правових систем, сімей, правових груп є права глобалізація, оскільки поряд із загальними економічними стандартами і правилами діють і стандартизовані правові норми, відбувається взаємопроникнення і взаємозбагачення між правовими культурами, що приводить до нових синергетичних процесів.

Проблеми акультурації та взаємозв'язку даного явища з іншими феноменами суспільного розвитку розглядалися у працях таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як А. Байков, О. Вишняков, Й. Корейда, С. Максимов, Ю. Оборотов, Е. Перелигін, О. Тихомиров, Ю. Тихомиров та ін., які визначили теоретичні та методологічні проблеми процесу акультурації в праві та вказали на діалектичний зв'язок між акультурацією та глобалізацією й інтеграцією.

В науковій літературі висловлено думку, згідно з якою існують рушійні сили глобалізації, до яких належать ідеалістичні та матеріалістичні чинники. Перші полягають у тому, що глобалізація – це породження таких духовних сил людини, як уява, винахідливість, метафоричне мислення, ідентичність, ідеологія. Матеріалістичне розуміння передбачає, що глобалізація – продукт широкого розуміння матеріальних сил, таких як природа, виробництво, технологія, закони та інститути. Матеріалістичний фактор проявився у науково-технічній революції кінця ХХ ст. через зародження інформаційного суспільства, появу глобальних проблем, вирішення яких неможливе в національно-державних рамках (ріст народонаселення, нестача їжі й води, дефіцит природних ресурсів, екологія, епідемії, тіньова економіка, міжнародна злочинність, тероризм). Пришвидшилося формування світових ринків капіталів, товарів, послуг, робочої сили, що привело до становлення глобальної економіки².

На нашу думку, існує діалектичний зв'язок між ідеалістичним і матеріалістичним чинниками в глобалізаційних процесах, одні неможливі без інших і одні породжують інші, оскільки сучасний світ – це світ діалогу цивілізацій, швидкого економічного розвитку.

Що стосується правової інтеграції України, в першу чергу, як зазначає Е. Перелигін, вона проявляється через регулювання економічної інтеграції, оскільки глобальна торгівля – це невід'ємний елемент (складова) розвитку

світової економіки, яка має два основні виміри – глобальний (Світова організація торгівлі – СОТ) та регіональний. Доцільно вказати, що одним із найбільших і найважливіших напрямів реформування української економіки є зміна, наближення та адаптація внутрішнього законодавства до права ЄС для ефективного функціонування в рамках зони вільної торгівлі³.

Отже, економічна інтеграція стає важливим чинником акультурації права, оскільки економічна взаємодія формує інтеграційні правові утворення; відбувається обмін правовими ідеями, що і є акультурацією. Економічна акультурація становить онтологічну передумову правової акультурації, її підгрунтя.

Визначальним напрямом глобалізації є економічний розвиток, так званий процес інтернаціоналізації господарства. Її основними ознаками є: а) самоліквідація командних економік і формування світового ринку; б) поява нових суб'єктів, зокрема транснаціональних і міжнародних компаній – відтак у регіональних, економічних, інститутах теж змінюються «правила гри». Під економічною глобалізацією ми розуміємо формування глобальних ринків капіталів, товарів, робочої сили, транс-світових виробничих комплексів, загальнопланетарних систем контролю і регулювання різних аспектів господарської діяльності.

Правова глобалізація втілюється в правовій інтеграції, адже інтеграція – це зустрічний рух двох самостійних зрілих етносів, що зближуються за своїми характеристиками, але не досягають повного злиття⁴. Близьку за змістом і звучанням позицію підтримує директор Інституту етнології і антропології ім. М. М. Миклухо-Маклая РАН, академік В. А. Тишков⁵. Його концепція базується на антропологічній і культурологічній спорідненості етносів та культур, де відбувається культурна взаємодія.

Як зазначає О. О. Байков у праці «Порівняльна інтеграція. Практика і моделі інтеграції в Зарубіжній Європі і Тихоокеанській Азії», наукові уявлення про інтеграційний процес в основному фокусувалися на ідеї побудови однорідного інтегративного простору на базі єдності культурних символів, інституціональної системи й економічного комплексу. Ця логіка була закладена в основі історичного, географічного і культурного конкретного проекту інтеграції для Західної Європи. Фактично досвід європейської інтеграції є головним майже до кінця ХХ ст. і визначає розуміння міжнародної інтеграції в цілому⁶. Безперечно, європейська інтеграція стала основою для всіх інтеграційних світових процесів і у Північній Європі, і на Тихоокеанському просторі. Для аналізу зазначеної категорії слід застосовувати порівняльний підхід, з'ясовуючи при цьому кількісні та якісні показники інтеграцій у всьому світі, а також переваги і недоліки тих чи інших інтеграційних систем.

Як вказують дослідники, інтегративність правової системи – це насамперед її здатність до гармонізації, тобто забезпечення поєднання з моделями нових нормативних актів, що пропонуються наднаціональними інституціями в рамках їх компетенції. Інтегративність національної правової

системи – це також спроможність повністю змінювати найбільш здатні до поєднання частини законодавства на запропоновані уніфіковані нормативно-правові моделі. Для країни, що не є членом інтеграційної групи, інтегративність національної правової системи – це, крім зазначеного, здатність добровільно рецепіювати не тільки моделі нових нормативних актів, а й частини вже сформованого права інтеграційного об'єднання. Для України право ЄС є надбанням (*acquis*), оскільки акти, норми та принципи права ЄС, уже розроблені та прийняті, призначені для «транспортування» на рівень держав-членів ЄС та інших держав, які готові до правової інтеграції⁷.

Акультурація права прямо пропорційна процесу інтегративності. Норми, що ухвалюються інтегративними об'єднаннями, зокрема економічного характеру, треті країни активно запозичують шляхом «апроксимації» – наближення, що теж є частиною інтеграційного процесу.

Доцільно зазначити, що глобалізація також є основою для акультурації в праві, позаяк відбувається взаємозв'язок, взаємодія та взаємовплив шляхом обміну правовою інформацією у формі взаємопроникнення та взаємозапозичення, що призводить до синергетичних ефектів, які спонукають до динамічного розвитку.

Відтак існує діалектичний зв'язок між процесами глобалізації, інтеграції та акультурації. Тому важливо звернутися до принципів діалектики, які допоможуть розкрити даний процес і вказати на його онтологічні передумови. Найважливішими в контексті цього дослідження принципами діалектики є принципи руху і розвитку, взаємозв'язку і взаємозумовленості, причинності, які ми розглянули вище.

Світоглядним у процесі дослідження акультурації має стати принцип руху, зміни, розвитку, який характеризується історизмом, оскільки на всіх етапах розвитку людства відбувався процес взаємопроникнення та взаємозапозичення правових культур, систем, ідей. Застосування методу історизму в дослідженні акультураційних процесів вимагає розгляду кожної системи як такої, що у своєму розвитку проходить ряд етапів (стадій): виникнення, становлення, розвинутого функціонування, перетворення в інший якісний стан.

Як зазначає О. Д. Тихомиров у праці «Філософські проблеми правової компаративістики», у сучасному світі відбувається відображення загального через поняття «світове», «універсальне», «уніфіковане», «однакове», «тотожне», а поняття «неповторне», «унікальне», «своєрідне» обумовлюють виявлення загального і різноманітного у цих система⁸.

Для процесу акультурації надзвичайно важливою є проблема всезагального, універсального, глобального, але при аналізі даних явищ у процесі взаємопроникнення, обміну слід враховувати одичне та унікальне кожної правової системи, оскільки принцип історизму та генетичності є основоположним для кожної правової системи.

Слід погодитися з О. Д. Тихомировим, що одним із ідеалів філософії

компаративізму є не тільки загальне і відмінне, співмірність чи неспівмірність, а їх пропорційне співвідношення, позаяк із збільшенням загального стає меншим відмінне і навпаки. Таким чином, можна говорити не тільки про загальність чи розбіжність явищ, а їх спільні загальності, розбіжності, відносності загальності чи розбіжності⁹.

Розвиток соціуму в процесі глобальних перетворень повинен бути орієнтований в першу чергу на співвідношення загального (ідеального) та особливого (національного), оскільки в такій діалектичній залежності створюється новий правовий порядок для правової системи. Методологічною підставою філософії розвитку правових систем є виявлення динаміки загального й особливого, основою чого може бути діалог¹⁰, де особливим, як зазначає С. І. Максимов, є «тонке павутиння ментального стану правових сенсів»¹¹.

Для національної правової системи України нині актуалізується розробка концепції, яка б визначала можливість використання зарубіжних правових норм, інститутів, принципів і цінностей у національній правовій реальності. Як зазначає Ю. М. Оборотов, це може бути концепція збереження правової спадщини і правової конвергенції, що включає визначені межі вітчизняного правового розвитку за наступними напрямками: 1) збереження і вдосконалення власної правової спадщини; 2) уніфікація національного права під впливом міжнародного права; 3) уніфікація національного права під впливом інтегративного права ЄС; 4) використання досягнень інших правових систем євразійської правової сім'ї; 5) використання правових досягнень правових систем інших правових сімей¹².

Сьогодні відбувається інтеграція українського права з правом Європейського Союзу, обумовлена глобалізаційними процесами. Але акультурація повинна відбуватися у формі взаємодії з національним правом (правовим спадком) і базуватися на критично-правовому осмисленні. Не все слід запозичувати, а лише те, що нам підходить ментально, культурно, релігійно та загалом онтологічно. Такий алгоритм взаємопроникнення приводить до ефективних процесів розвитку національної правової системи.

Отже, акультурація залежить від процесів глобалізації, які нині є елементом природного процесу розвитку людства, адже глобалізація – всеосяжний процес становлення людського суспільства. Однією з форм глобалізації є інтеграція, в результаті якої утворюються міждержавні об'єднання. Їх діяльність стає підґрунтям для економічної, а згодом політичної та правової форм. Відтак простежується діалектичний зв'язок між процесами глобалізації, інтеграції та акультурації, що виражається у взаємовпливі, взаємозбагаченні, взаємозумовленості.

1. *Богачова Л. Л.* Вплив європейських інтеграційних процесів на розвиток романо-германського права / Л.Л. Богачева // Порівняльно-правові дослідження. – 2008. – № 2. – С. 21. 2. *Кувалдин В. Б.* Глобальный мир: экономика, политика, международные отношения: учеб. пособие / Кувалдин В.Б. 3. *Перелигин Е.* Правове регулювання економічної

інтеграції в контексті укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом / Е. Перелігін // Європейське право. – 2012. – № 2–4. – С. 14–15, 22.

4. Хрусталева М. А. Методологія політичного аналізу / Хрусталева М. А. – М.: Проспект, 2010. – С. 100.

5. Тишков В. А. Реквієм по этносу: исследование по социально-культурной антропологии / Тишков В. А. – М.: Наука, 2003. – С. 100.

6. Байков А. А. Сравнительная интеграция. Практика и модели интеграции в Зарубежной Европе и Тихоокеанской Азии / Байков А. А. / отв. ред. А. Д. Багагуров. – М.: Аспект Пресс, 2012. – С. 192–193.

7. Вишняков О. Интеграційне право як інструмент «європеїзації» України: структура та зміст / О. Вишняков // Європейське право. – 2012. – № 2–4. – С. 148.

8. Тихомиров А. Д. Философские проблемы правовой компаративистики: Открытая лекция / Тихомиров А. Д. – К.: Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины; Киевский национальный ун-т им. Т. Шевченко; Изд-во «Логос», 2009. – С. 16.

9. Там само. – С. 18.

10. Оборотов Ю. М. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания до понимания права): монография / Оборотов Ю. М. – Одеса: Юридична література, 2002. – С. 72.

11. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления / Максимов С. И. – Х.: Право, 2002. – С. 25-30.

12. Оборотов Ю. М. Цит. работа. – С. 238.

УДК 322.1

О. В. КУКУРУЗ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ РЕЛІГІЙНІЙ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Досліджено політико-правові механізми запобігання і протидії релігійній дискримінації, які існують у інших країнах. Вивчено вимоги Європейського Союзу щодо забезпечення принципу рівного ставлення до осіб, які сповідують різні релігії у державах-членах і державах-кандидатах на вступ. Проаналізовано антидискримінаційне законодавство Польщі, Молдови, США та розглянуто механізми його реалізації. З'ясовано, що протидія релігійній дискримінації є ефективною тоді, коли активну діяльність здійснюють громадські організації, зокрема поширюють інформацію про це явище і про можливі способи захисту від нього.

Ключові слова: *свобода світогляду і віросповідання, принцип рівного ставлення, антидискримінаційний довідник, антидискримінаційне право, рішення Європейського Союзу з прав людини, інституційні механізми запобігання релігійній дискримінації.*

Кукуруз О.В. Международный опыт противодействия религиозной дискриминации

Исследовано политико-правовые механизмы предотвращения и противодействия религиозной дискриминации, которые существуют в других странах. Изучено требования Европейского Союза касательно обеспечения принципа равного отношения к лицам, которые исповедуют разные религии в государствах-членах и государствах-кандидатах на вступление. Проанализировано антидискриминационное законодательство Польши, Молдовы, США, рассмотрено механизмы его реализации. Выяснено, что противодействие религиозной дискриминации есть эффективным тогда, когда активную деятельность осуществляют общественные организации, в частности распространяют информацию об этом явлении и о возможных способах защиты от него.

Ключевые слова: *свобода мировоззрения и вероисповедания, принцип равного отно-*

© КУКУРУЗ Оксана Володимирівна – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України